

TÜRKÇE KONUŞUYORUZ DA TÜRKÇE BİLİYOR MUYUZ?

Yüksel ÇETİNER

Eski maliye hesap uzmanı

Yüz/Surat, Söz/Laf, Kafa/Zihin/Baş,
Sayesinde/Yüzünden/Nedenle, Kat/Azalma...,
Birine inme/Yüzde X'...ine inme, İnsanlar/Halk/
İzleyici vb., Dilemek/Ummak,
Şans/İmkan/Fırsat, lezzet almak
(Seyretmekten vs. tatmaktan, yemekten değil),
Çok/Pek, sıcaklığın düşmesi, sıcaklık-30
derece, şans/imkan/fırsat, aşırı/fazla/çok/çok
fazla, hâlâ/henüz, takdim etmek, arz etmek,
rica etmek, henüz/hâlâ gibi sözcükler, çok sık
ve yazık ki yaygın olarak, yanlış yerlerde
kullanılmaktadır.

8. Kavram Yanlışlıkları ve Bilgisizlikleri

8.1.1. Yüz, çehre'nin olağan görünümlü olanı için kullanılır. **Surat** sözcüğü ise: çehre'nin (aksi, çirkin, asık, kinli, gazezli, öfkeli, ters gibi) olumsuz, hoş olmayan görünümünü anlatmak için kullanılır.

8.1.2. Söz ve laf sözcükleri de yüz ve surat sözcükleri gibidir. **Laf**, lakırdının: boş, (Buna, gençler, “geyik” diyorlar) çirkin ve benzeri, kusurlu oluşu halinde kullanılır. Söz ise, böyle bir kusur taşımayan şekillerinin adıdır.

Yukarıda, 8.1.1 .ve 8.1.2. işaretli maddelerde yer alan sözcükler at ve eşek gibidir. Her iki hayvan da, nakliye, ulaşım, güç temini amaçlarıyla kullanılabilirler. Ancak, **şahlanış** söz konusu olduğunda **at** akla gelirken, **eşek** anırmanın simgesidir.

8.2.1. Kafa, bedenimizin boyunun üstünde kalan kısmını anlatan sözcüklerden birisi olup, daha “kaba” olanıdır. Deyimler bir yana, baş sözcüğü daha incelikli görüşmelerde kullanılanıdır. Kafaların karışması gibi ifadelerde ise incelik kalınlık değil, bilgi yeterliliği eksikliği vardır. Kafa, şapka gibi vestiyere bırakılan bir nesne olmadığı için karışmaz. Burada kullanılması gereken sözcük **zihin**'dir. Zihin, baş içinde yer alan beynin işlevlerini (biyolojik olanlar dışında) kapsayan bir kavramdır. Karışan da odur, bulanana da.

8.3. yüzünden sözcüğü, olumsuzluk yükler bağlı olduğu konuya. Yani, bir insan, hocanın katılığı yüzünden sınıfta kalır. Bir aile mutluluğu, bir eşin aşırı kıskançlığı yüzünden bozulur. Tersine, olumlu katkı söz konusu ise **sayesinde** ilerlenir; yükselir; istenilen eğitime yönelir vs.

8.4. Konuşanlar, yazanlar, sıklıkla, dilemek ile **ummak** sözcüklerinin anlamlarını bilmeden kullanılmaktadırlar. Ummak için bir neden, dayanak gerekir. Çalışılır ise kazanmak umulur. İhaleye girerken rakiplere göre iyi bir fiyat verildiği düşünülüyor ise kazanılacağı umulabilir. Oysa, insan uçmayı da diler, sahnelerin en gözde sanatçısı olmayı da. Dilemek için bir dayanak gerekmez.

8.5. Son yıllarda, en yaygın şekilde yapılan hatalardan birisi de **şans** sözcüğünün kullanımınıdır. Hücum şansı, hızlı akın şansı, maçı kazanma şansı, meslekte yükselme şansı, kazanma şansı gibi.

Sanılır ki, maçı; çalışarak, uygun taktiği uygulayarak, maharetle, mücadele ile kazanılan bir mücadele değil, sigara paketine kasnak atmak gibidir. **Yenilme şansı** olmadığı gibi tüyler ürpertici ifadelerle rastlanılmaktadır. Şansta, kişinin kendisinin bir etkinliği yoktur. Dış etmenlerden ötürü bir imkân ortaya çıkar.

8.6. Aşırı sözcüğü de varlık nedeninin dışında, çokluk bildiren bir sözcük olarak kullanılmaktadır. Oysa ki, aşırılık, tehlike, risk yaratmayan bir makul düzeyin aşılması halini anlatır. Örneğin, Adana Ovası'na, beş saatlik bir sürede, metrekaresine 100 Kg./Lt. yağmur düşer ise sel basmaz, nehirler taşmaz, köprüler yıkılmaz. Bu makul olan azami miktardır. Bu miktardaki yağış çok, pek çok olabilir. Ancak, aynı miktardaki yağmur beş değil de bir saatte düşerse, ya da beş saatte 100 Kkg/Lt değil de 150 kg/Lt yağar ise taşkın da olur sel de basar. İşte **aşırı** bu sınırın aşılmasını anlatır.

8.7. ...Sıcaklık eksi 10 derece... şeklindeki şaşırtıcı ifadeler de çok yaygındır. Burada, doğru kavram: sıcaklık değil, ısıdır. **Sıcaklık artabilir, eksilebilir**, ama soğuk hava için sıcaklık sözcüğünü kullanmak yanlıştır. **Isı düşebilir, yükselebilir**, bu kavram, yani **ısı**, hem **sıcaklık** hem de **soğukluk** hallerinde kullanılabilir. Özellikle hava raporu sunucularının özen göstermesi gereken bir durumdur.

8.8. Kavramları farklı yerlerde kullanmayı “bir stil sahibi olmak” sayanlar vardır. Bu konuda en kolay olduğu için en fazla kullanılan da bir **şeyleri bozmak**'tır. Kulakla, gözle algılanan olayları, bir ağız işleviyle ilgili kavram kullanarak oyundan, müzikten, gösteriden **lezzet aldığını** söylemek, bu tarz ucuzluklardan birisidir.

Son zamanlarda, dilin katledildiğini söyleyen bazı yazarların “stil” oluşturma eğilimi ile, konuşmalarda çok yaygın olan: “bir” yerine, “bi” sözcüğünü yazıda bile kullanmaları hüznün vericidir.

8.9. Küçük büyüğe arz eder, takdim eder. Büyük küçüğe değil. Ne var ki, Cumhurbaşkanı'nın, muhatap: çok değerli bir sanatçı, çok saygın bir bağışçı, başarılı bir sporcu da olsa; belge, plaket vermesinin takdim sözcüğü ile ifade edilmesi, yazık ki, “ahvali adıye” dendir.

9. Kaba ve/veya Haşin Deyişlere Yöneliş Fark atma/Fark yapma, ...inci ayağı...,

Her gazetenin her bir sayfasında, bilinen televizyonların ve radyoların içsel, dışsal, katılımcılı (konuşmacı olarak) tartışmalı yayınlarında bir kısmı not edildiği için yukarıya alınmış bulunan türdeki yanlışlara rastlamamak pek mümkün değil yazık ki.

Sanırım, yapılabilecek en doğru şeylerden birisi, testlerin dışında, yazılı metinlere ve yüz yüze görüşmeli seçmelerden başlayarak, işe alınanların her hafta en azından Türkçeye hakimiyeti genel olarak kabul edilmiş bir Türk yazarının klasikler arasına girebilmiş bir kitabını okuyup özetini çıkartmalarını sağlamaktır. Görev boyunca da zaman zaman: **diksiyon, dil geliştirme, anlatma, aktarma, vurgulama, olgunun önemini doğru kavrama, duygu ve ses hakimiyeti** gibi konularda eğitimlere tabi tutulmaları, yararlı, hatta, zaruri olsa gerektir. Anlaşıyor ki , ilgililer, özellikle, telaffuz ve noktalama eğitimi almamış kuşak, sözlüklerde, okunuş bilgisi verildiğinden de habersiz ya da doğruyu bulma konusunda ilgisizdirler.

...Kovulmak/Ayrılmak..., ...Kafalamak... vs., ...tırnak içinde..., ...Reddetmek/kabul etmemek/uygun bulmamak..., ...yalanlamak/teyit etmemek.../Düzeltilme yapmak, Sert çıkmak, Tüyo vermek, ...'e Beşiktaş tokadı vs.

9.1. Sanatta, edebiyatta, toplum düzeyini yükseltici şeyler yapmak yerine: “halk böyle istiyor”, “halka inmek gerek” gibi söylemlerin ardına saklanıp “sokak”, “kahvehane” dilini kullanmak da son zamanların yaygın eğilimlerindedir. Nezih olaylara ...**inci ayak**'ı sokuşturmak, ayrılma, görevine son verme/verilme gibi hallerde kovma sözcüğünü kullanmak bu tür hallerdendir.

Telaffuz vurgusuyla ifade edilmesi gereken tırnak içindeki anlatımın: **tırnak içinde** belirlemesi eklenerek anlatılmaya çalışılması hem çirkin hem de yanlıştır. Zira: tırnak içinde denildiğinde başlangıç belki anlaşılacaktır, ancak, tırnak içindeki ifadenin nerede bittiği belirsizdir.

9.2. **Ret** sözcüğü, genelde, muhatap için kırıcıdır. Kavga, tartışma, savaş gibi; **düşmanlık, cepheleşme** içeren haller dışında, **kabul etmeme**, uygun bulmama gibi sözcüklerin kullanılması gerekir.

9.3. Ret sözcüğünde olduğu gibi, iddia edilenin gerçeğe uygunluk durumunda farklı görüşler ileri sürülmesi, değişiklikler yapılması hatta bazı hallerde tümüyle farklı bir olgunun anlatımını yalanlamak olarak kabul edilmemelidir. Yalanlamak bir ithamdır. Farklı bir durum ortaya koymak ise bir algılama, değerlendirme değişikliği, anlayış ayrılığı sonucu olabilir.

9.4. Bir takım, diğer spor takımını yenmiş, **tanımlama düşmanlık ekliyor**. Sonra da bir çok diğer etkenlerde olduğu gibi ortaya çıkan çirkin olayların ardından fetvalar düzülüyor.

10. Telaffuz Katliamı

Anlı şanlı ünlülerimiz dahil, bilinmez nedendir, sözcüklerin sonlarındaki **R/ r**'leri yutarlar. Geriye: **geliyO, gidiyO, yapıyO, diyO, bi**, gibi eksikli, yanlış, hoş olmayan telaffuzlar kalır.

10.1. Bir tarihte, artık, yaşı gereği, ekranlarda daha seyrek görülen, güzel Türkçe kullanımı ile ünlü, çok yönlü bir sunucumuza, içten takdirlerimi ifade ettikten sonra, neden sözcüklerin sonlarındaki “R” leri telaffuz etmediğini sordum. Bir şaşkınlık süresinden sonra, “herkes öyle yapıyor” cevabını verdi. Bu kez ben donup kaldım, kendisi, elbette, bu açıdan, herkes gibi olmadığı için, aradan sıyrılıp öne geçen bir zat idi.

10.2. Bir kez de “dublaj” işinde çalışan bir elemanın özel konuşması dikkatimi çekmişti ve kendisine aynı durumu hatırlatmıştım. Bana: “tekste böyle yazıyor” cevabını verdi. Bir algılama hatası olabileceğini, metinlerde sözcüklerin genelde doğru yazıldığını, ama eksik telaffuz edildiğini söylediğimde çok şaşırıldı. Kendisi ile bir kez daha konuşmadığım için bu kusurunu düzelterek düzeltmediği hakkında bir bilgim yok. Ama, bu ülkenin halkı kusurluluğu sevmediği (Özellikle ünlüler, büyük çoğunluğuyla, hata düzeltmeyi eksiklikmiş gibi algılar, bu nedenle de düzeltme yapmazlar).

10.3. Diğer yandan çok etkili yazıcılarımız, yazarlarımız dahil, bazı ünlülerimiz, yalnızca telaffuz hatası olmayıp, kasıtlı, bir yerine bi'yi yazar ve telaffuz ederler. Oysa, Türkçemiz'de **bi şeklinde bir sözcük** yoktur. Bizmut'un simgesi olan “bi” dışında iki “bi” vardır. Birisi Arapça, diğeri Farsça kökenli olan bu “edat”lardan ilki: “ile”, “için” manalarıyla, “Bismillah”, “Billah” gibi Arapça terkiplerde bulunur. İkincisi ise: “sız” anlamını içerir ve bir **ön ek** olarak, “bimekan”, “biedep”, “bivatan” gibi pek çok sözcikle kullanılır.

10.4. Ülkemizde, önceleri Almanca ve Fransızca'nın, ardından İngilizce'nin gözde haline geldiğini eski kuşaklar iyi bilir. (Çok daha eskinin Arapça ve Farsça salgınları bir yana) yabancı sözcükler, genelde, bu dillerin telaffuzuyla dilimize yerleşmişken, arkadan gelen dilin yaygınlaşmasıyla, okunuşlar değişmiştir. Çok basit olarak : **Nevyork, Niyork** sesine dönüşmüştür. Önümüzdeki dönemde, **Japonca** ve/veya **Çince**'nin istilası halinde, muhtemelen, bir değişim daha yaşanacaktır. Bu yabancı dil hayranlığı ya da ezikliği sonucu, ve sözcüğünün, mahalle tabelacasınca dahi, & şeklinde yazılması acı bir örnektir. Alfabemizdeki harflerle, dilimizdeki hiçbir sesin aktarılmaktan yoksun kalmamasına karşın: **w, x** kullanımına eğilimi, ne anlamak mümkündür ne de hoş görmek.